

HARAKAT XAVFSIZLIGINI TASHKIL ETISHDA TELEMATIK TIZIMLARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Karimov Akmal Akbarovich

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti dotsenti,
texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori

ANNOTATSIYA

Maqolada harakat xavfsizligini ta'minlashda va samaradorlikni oshirishda telematik tizimlardan foydalanishning ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: intellektual tizimlar, harakat xavfsizligi, telematik tizimlar, faol xavfsizlik, passiv xavfsizlik, haydovchi, avtomobil

KIRISH

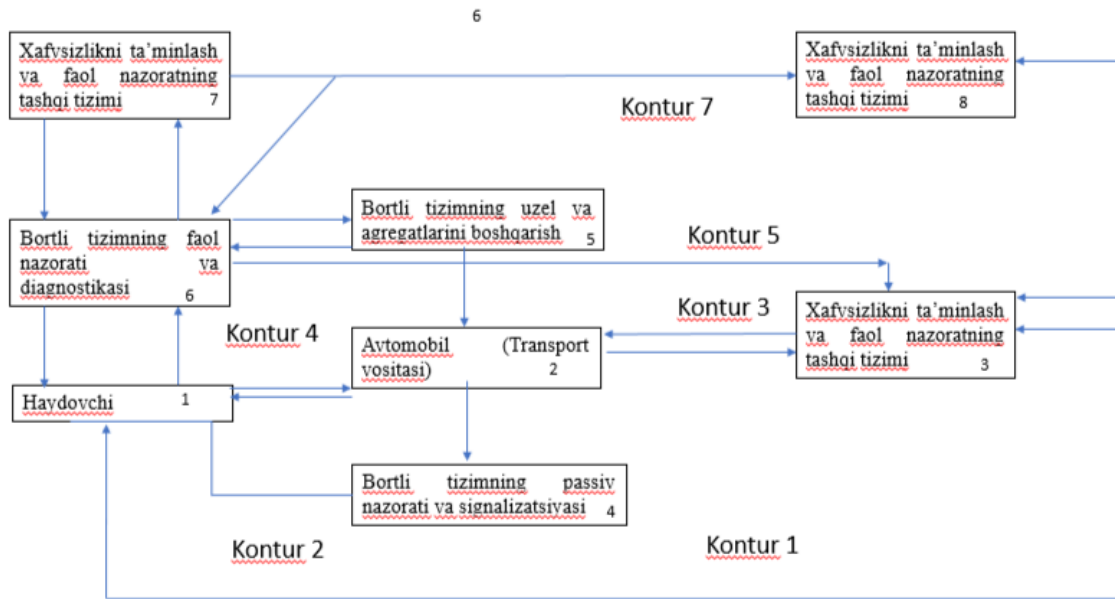
Ma'lumki, bugungi kunda barcha turdagi transport vositalariga va birinchi navbatda avtomobillarga quyilayotgan ustuvor talablar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- faol va passiv xavfsizlikni oshirish;
- atrof-muhit samaradorligini ta'minlash;
- iste'molchilarga xizmat sifatini yaxshilash (konfortni ta'minlash (operatsion xarajatlarni kamaytirish, yuklarni yetkazib berish tezligi va xavfsizligini oshirish va boshqalar).

Agar biz "Haydovchi-Avtomobil-Yo'l-Atrof-muhit" tizimidagi zamonaviy transport vositasini ko'rib chiqib tahlil qilish mumkin (1.1-rasm)

Harakat xavfsizligini ta'minlashda boshqaruv tizimi tushunchalari va zamonaviy aqlli tizimlarning xususiyatlariga ega avtomatlashtirilgan boshqaruv paydo bo'ldi.

Shu nuqta nazardan amalga oshirilganiga qaramay hozirgi zamon avtomobilining avvalgi mexanik ko'rinishida ko'rinishi, pnevmatik va elektr qurilmalar, ular asosan bajarilgan zamonaviy bort boshqaruvi va signalizatsiya tizimlarining funktsiyalari va boshqaruv panellari bilan uyg'unlashadi. Masalan, masofani tahlil qilish va prognoz qilish, yonilg'i darajasi ko'rsatkichi va odometrning ko'rsatkichlari, yorug'lik signallarini avtomatlashtirilgan boshqarish va boshqalar shular jumlasiga kiradi.

1.1-rasm. "Xaydovchi-avtomobil-vo'l-atrof-muhit" tizimi

1997 yilda Evropa transport vazirlari konferentsiyasida quyidagi asosiy maqsadlarga ega bo'lgan Evropa miqyosida Intellektual transport tizimlari (ITS) ni yaratishga qaror qilindi:

- yo'l harakati xavfsizligini oshirish;
- yo'l tarmog'ini o'tkazish qobiliyatini oshirish va optimallashtirish;
- favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini va xavfini kamaytirish;
- yo'l harakati qatnashchilarining xabardorligini oshirish;
- yo'l xizmatlari ishini optimallashtirish, yo'l-transport hodisalariga munosabatni yaxshilash;
- transport tizimining samaradorligini oshirish;
- transport jarayonlarini boshqarishni avtomatlashtirish.

Hozirgi vaqtda integratsiyalashgan ITSni yaratish va amalga oshirish loyihalari telekommunikatsiya va axborot texnologiyalarini transport oqimlarini tashkil etish bilan birlashtirib, mavjud transport infratuzilmasi imkoniyatlarini oshirish, shuningdek, transport tizimlari xavfsizligini oshirish va ekologiyasini yaxshilash imkonini beradi

O'zbekistonda transport telematikasining qo'llanilishi GPS (Global position system) tizimlaridan keng foydalaniladi. Yo'l, yo'l harakati, yo'l harakati xavfsizligi, Yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash kabi omillarda intellektual tizimlardan samarali foydalanish maqsadga muvofiq.

Yo'l – transport vositalari qatnovi uchun ko'rilgan yoki moslashtirilgan va xuddi shu maqsadda foydalanishga er mintaqasi yoxud sun'iy inshoot yuzasi;

Yo‘l harakati – odamlar va yuklarni transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo‘llar doirasida harakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui;

Yo‘l harakati qatnashchisi – yo‘l harakati jarayonida transport vositasining haydovchisi, yo‘lovchisi yoki piyoda tariqasida bevosita ishtirok etayotgan shaxs;

Yo‘l harakati xavfsizligi – yo‘l harakati katnashchilarning yo‘l – transport hodisalari va ularning oqibatlaridan himoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo‘l harakati holati;

Yo‘l – transport hodisasi – transport vositasining yo‘ldagi qatnovi jarayonida sodir bo‘lib, fuqarolarning o‘limi yoki ularning sog‘lig‘iga zarar etishiga, transport vositalariga, inshootlar, yuklar shikastlanishiga yoki boshqa tarzda moddiy zarar etkazilishiga sabab bo‘lgan hodisa:

Yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlash - yo‘l - transport hodisa-larining yuzaga kelish sabablarini oldini olishga, bunday hodisalar oqibatlarining og‘irligini engillashtirishga qaratilgan faoliyat;

O‘zbekiston Respublikasi hududida harakatlanish xavfsizligini ta‘minlash yo‘l transport hodisalarining oldini olish va bu borada yagona davlat siyosatini yuritish, yo‘l harakati koidalarini xalkaro «Yo‘l harakati haqidagi» konventsiya talablariga muvofiqlashtirish maqsadida hamda «Yo‘l harakati xavfsizligi» to‘g‘risidagi qonunning 5-moddasiga asosan vazirlar mahkamasi muntazam ravishda «Yo‘l harakati qoidolari» ni ko‘rib chiqib, takomillashtirilgan variantini tasdiqlaydi. Hozirgi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 11 dekabr 472-sonli qaroriga asosan «Yo‘l harakati qoidolari» 2001 yil 1 martdan e‘tiboran amalga kiritildi. Xavfsiz harakatni tashkil etishda transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko‘rsatkichlarni tadqiq qilish birinchi navbatdagi vazifa hisoblanadi. Quyida ular to‘g‘risidagi asosiy tushunchalarga to‘xtalib o‘tamiz.

Avtomatik usulda harakat miqdori har xil uslubda ishlaydigan datchiklar yordamida hisoblanadi. Hozirda bu maqsad uchun quyidagi keng tarqalgan datchiklar ishlatiladi: Pnevmatik; fotoelektrik; ultratovush; mexanik; radiolakatsion; induktiv; elektron; infraqizil nurli.

SHahar ko‘chalarida harakat tarkibining o‘zgarishi quyidagicha: engil avtomobillar 60-80 %; avtobuslar 5-15 %; trolleybuslar 5-10 %; yuk avtomobillari 9-15 %.

SHahar tashqarisidagi umum foydalanuvdagi avtomobil yo‘llarida harakat tarkibi quyidagi qiymatlarga ega bo‘lishi kuzatiladi: yengil avtomobillar 30-60 %; avtobuslar 2-5 %; yuk avtomobillari 30-40 %; avtopoezdlar 5-8 %; traktor va qishloq xo‘jalik mashinalari 5-10 %. Umuman olganda harakat tarkibining o‘zgarishi avtomobil yo‘lining xalq xo‘jaligida tutgan ahamiyatiga bog‘liq, masalan, qishloq xo‘jaligidagi

ichki yo'llarda yuk va traktor mashinalari katta miqdorda bo'lsa, shahar yo'llarida uning aksidir. Harakat tarkibini avvalgi ko'rsatkichga o'xshab kuzatish yoki avtomatik usullar yordamida aniqlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Karimov , A. A., & Zikriyoyev , S. U. o'g'li. (2023). QARSHI SHAHRI KO'CHALARIDA HARAKAT XAVFSIZLIGINI ILMIIY ASOSDA TADQIQ QILISH. Innovative Development in Educational Activities, 2(22), 190–199. Retrieved from <https://openidea.uz/index.php/idea/article/view/1832>
2. Каримов , А. А., & Кичкинаев, М. А. у. (2023). ПРИСАДКА ДЛЯ МОТОРНЫЕ МАСЛА. Educational Research in Universal Sciences, 2(3), 1021–1024. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/2512>.
3. Mamatov F. M., Karimov A. A. Potato digger with latticed plowshares and oscillating rods. E3S Web of Conferences, 2023. 401, P. 04029.
4. Karimov, A. (2023). THEORETICAL JUSTIFICATION OF THE PARAMETERS OF AN IMPROVED POTATO DIGGER. Innovatsion Texnologiyalar , 51(03), 135–141. Retrieved from <https://ojs.qmii.uz/index.php/it/article/view/537>
5. Karimov, A. (2023). PARAMETERS JUSTIFICATION OF THE IMPROVED POTATO DIGGER. Innovative Development in Educational Activities, 2(18), 256–263. Retrieved from <https://openidea.uz/index.php/idea/article/view/1655>
6. Karimov A.A. Parameters of the working body of root crops // Prospects for the introduction of innovative technologies in the development of agriculture: International conference: – Fergana, 2021. –B.208-213. doi:10.47100/conferences.vlil.1335
7. Karimov, A. (2023). PARAMETERS JUSTIFICATION OF THE IMPROVED POTATO DIGGER. Innovative Development in Educational Activities, 2(18), 256–263. Retrieved from <https://openidea.uz/index.php/idea/article/view/1655>
8. Кичкинаев Муроджон Ахад угли, Каримов Акмал Акбарович, & Азизов Шавкат Абдурахманович. (2022). ОБОСНОВАНИЯ СРОКОВ СЛУЖБЫ МОТОРНЫХ МАСЕЛ НА АВТОМОБИЛЯ «SHACMAN» УСЛОВИЯ ЭКСПЛУАТАЦИИ В УЗБЕКИСТАНЕ. Conferencea, 35–39. Retrieved from <https://www.conferencea.org/index.php/conferences/article/view/955>
9. Karimov, A. (2021, July). PARAMETERS OF THE WORKING BODY OF ROOT CROPS. In Конференции.